

Алена Дзенісенка
(Мінск)

ПСЕЎДАНЫМЫ Ё ТВОРАХ МАКСІМА ГАРЭЦКАГА НА СТАРОНКАХ ПЕРЫЯДЫЧНЫХ ВYДАННЯЎ 20-Х ГАДОЎ XX СТАГОДДЗЯ

На прыкладзе экзэмпляраў з фондаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (далей – ЦНБ НАН Беларусі) разглядаюцца псеўданімы Максіма Гарэцкага ў публікацыях 20-х гадоў XX стагоддзя.

Гісторыя беларускай літаратуры, як і гісторыя сусветнай літаратуры, заўсёды была звязана з псеўданімамі. Падстаў для гэтага шмат: «Адны вымушаны былі захоўваць сваё сапраўднае імя ў таямніцы, баючыся ганенняў цензуры, другія, каб адвесці ад сябе агонь крытыкі, трэція прыдумлялі сабе розныя прозвішчы пад уплывам моды, іншыя з-за таго, што іх прозвішча супадала з ужо вядомым у літаратуры...» [6, с. 3].

Паводле даследавання Я. Саламевіча, псеўданімы падзяляюцца, па-першае, на ўласна псеўданімы (сапраўдныя псеўданімы), або фіктонімы. Гэта формы, якія ствараюць поўнае ўражанне імя і прозвішча аўтара («А. Мсціслаўскі» – М. Гарэцкі).

Па-другое, ёсць абагульняльныя псеўданімы. У іх сапраўднае імя і прозвішча аўтара заменены ўказаннем на яго нацыянальнасць («Максім Беларус» – Максім Гарэцкі), сацыяльнае становішча, факты біяграфіі («А. Мсціслаўскі» – Максім Гарэцкі) і г. д. Калі да такіх псеўданімаў дадаецца поўнае імя або ініцыял, яны набываюць форму сапраўдных псеўданімаў («Максім Беларус» – Максім Гарэцкі).

Па-трэцяе, псеўданімы падзяляюцца на крыптанімы, якія ўтвараюцца з ініцыялаў імя або прозвішча, імя і прозвішча, імя па бацьку і прозвішча, а таксама пачатковых літар псеўданіма аўтара (у Максіма Гарэцкага – «М.Г.», «М.Б.» і інш.).

У фондах аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі захоўваюцца газеты 20-х гадоў мінулага стагоддзя, дзе змешчаны нататкі, рэцэнзіі, артыкулы, мастацкія творы Максіма Гарэцкага. Пэўныя цяжасці выклікае вызначэнне прыналежнасці таго ці іншага тэксту М. Гарэцкаму, паколькі аўтар многія з іх падпісаў рознымі псеўданімамі і крыптанімамі. Са «Слоўніка беларускіх псеўданімаў і крыптанімаў (XVI–XX стст.)» Я. Саламевіча вядомы наступныя: «Амстиславский», «Максім Беларус», «Беларус», «М. Беларус», «Беларус», «Максім»,

«Максім Беларус», «А. Мсціслаўскі», «Дзед Кузьма», «Дед Кузьма», «Кузьмянкоў», «Мацей Мышка», «Мізэрыус Монус», «Biełarus», крыптанімы «М.Б.», «Б-с, М», «М.Г.», «Г.М.», «Я.С.». Выступаў таксама як «Ігнат Абдзіраловіч», «Псэўдонім», «Кузьма Батура» і «Лявон Задума».

Пры атрыбуцыі твораў таго ці іншага аўтара (без подпісу ці з псеўданімам) даследчыкі абавязваюцца ў першую чаргу на першакрыніцы, паводле якіх расшыфраваны той ці іншы псеўданім. У дадзеным выпадку першакрыніцамі з'яўляюцца матэрыялы з уласнага архіва Максіма Гарэцкага¹, яго прыжыццёвыя творы, выдадзеныя асобна ці змешчаныя на старонках перыядычных выданняў, таксама ўспаміны родных і блізкіх асоб. У раскрыцці псеўданімаў нельга недаацэньваць ролю даследаванняў жыцця і творчасці пісьменніка.

Атрыбуцыя псеўданімаў – вельмі ўважлівы, карпатлівы працэс. Можа стацца, што адным псеўданімам карыстаюцца некалькі аўтараў-сучаснікаў. Напрыклад, псеўданімам «Беларус» карыстаўся не толькі М. Гарэцкі, але і Зміцер Жылуновіч (Цішка Гартны, 1887–1937)². Максім Гарэцкі карыстаўся крыптанімам «М.Г.», падпісваючы свае публікацыі ў «Нашай ніве» (1913, № 37, 43) і іншых перыядычных выданнях. Такім жа крыптанімам падпісваліся прэзаіт Макара Грашчанка³, этнограф, фалькларыст Міхаіл Грынблат⁴, беларускі вучоны, паэт Міхась Ганчарык⁵, беларускі пісьменнік Міхаіла Грамыка⁶. Каб не зрабіць памылку ў атрыбуцыі псеўданіма, трэба звярнуцца перш за ўсё да біяграфіі аўтара, да матэрыялаў яго асабістага архіва, дакументальных крыніц, навуковых даследаванняў. Карыснымі дапаможнікамі пры раскрыцці псеўданімаў з'яўляюцца слоўнік Янкі Саламевіча (*Саламевіч, Я. Слоўнік беларускіх псеўданімаў і крыптанімаў* (XVI–XX стст.). – Мінск: Маст. літ., 1983. – 207 с.), біябібліяграфічны слоўнік «Беларускія

¹ Рукапісны архіў Максіма Гарэцкага – фонд № 7 «Горетский Максим Иванович», воп. 1–3 – захоўваецца ў адзеле рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі.

² Зміцер Жылуновіч падпісваўся пад псеўданімам «Беларус» у сваіх творах, якія друкаваліся на старонках газет «Дзяніца» (1918, № 5), «Савецкая Беларусь» (1920, № 2), «Работніцка-сялянская Беларусь» (1920, № 42).

³ М. І. Грашчанка друкаваўся ў перыядычным выданні «Чырвоная Полаччына» (1927–1928 гг.).

⁴ М. Я. Грынблат (1905–1983), беларускі этнограф, фалькларыст, гісторык. Змяшчаў свае публікацыі пад крыптанімам «М.Г.» у перыядычным выданні «Наш край» (1926 г.).

⁵ М. М. Ганчарык (1899–1986) пад крыптанімам «Г.М.» змясціў сваю публікацыю ў газеце «Вольная Беларусь» (1918, № 2).

⁶ М. А. Грамыка (1885–1969), беларускі пісьменнік, вучоны-геолаг, публікаваўся ў часопісе «Полымя».

пісьменнікі» (Беларускія пісьменнікі: бібліяграфічны слоўнік: у 6 т. / АН Рэсп. Беларусь. Ін-т літ-ры імя Я. Купалы, Беларус. энцыкл.; пад рэд. А. В. Мальдзіса. – Мінск: БелЭн, 1993. – Т. 2: Верабей – Іваню).

Трэба заўважыць, што ў працэсе пошуку прыналежнасці псеўданімаў і крыптанімаў М. Гарэцкаму былі выкарыстаны «Спіс маіх твораў» (рукапіс, у якім аўтар пералічвае свае мастацкія творы) і «Храналогія мае творчасці» (рукапіс, дзе творы зарэгістраваны ў храналагічнай паслядоўнасці з паметай года)⁷. Дзякуючы гэтаму матэрыялу, мы маем магчымасць яшчэ раз пераканацца ў правільнасці вызначэння прыналежнасці таго ці іншага твора М. Гарэцкаму, а разам з тым і псеўданіма, якім ён пазначаны пры першай публікацыі.

Метадам параўнання публікацый з розных крыніц можна таксама высветліць прыналежнасць аўтару таго ці іншага псеўданіма. Так, прыналежнасць М. Гарэцкаму псеўданіма «А. Мсціслаўскі», якім падпісаны драматычны абразок «Жарты пана Пісарэвіча» («Наша будучыня», 1922, 8 снежня), сцвярджае поўная публікацыя п'есы «Жартаўлівы Пісарэвіч», надрукаваная ў часопісе «Полымя» (1925, № 8) пад сапраўдным прозвішчам аўтара.

Першыя публікацыі ў выглядзе публіцыстычных і крытычных артыкулаў, кароткія допісы, нататкі, карэспандэнцыі, фельетоны, апавяданні малады пісьменнік змяшчаў на старонках «Нашай Нівы» пад псеўданімамі «Беларус», «Максім Беларус», «М. Беларус», крыптанімамі «М.Б.», «М.Г.»

Падчас вучобы ў Горы-Горыцкім каморніцка-агранамічным вучылішчы Максім Гарэцкі ўступіў у таварыства аматараў беларускай літаратуры. Разам з сябрамі гуртка ён пачаў пісаць па-беларуску карэспандэнцыі і малыя апавяданні ў «Нашай ніве». Першае яго апавяданне «У лазні» было змешчана ў газеце 25 студзеня 1913 года пад псеўданімам «Максім Беларус». Пазней у перапрацаваным выглядзе апавяданне ўвайшло ў аповесць «У чым яго крыўда?» (Мінск, 1926).

На працягу 1913 года на старонках газеты «Наша ніва» былі надрукаваны апавяданні пад рознымі псеўданімамі і крыптанімамі: «Стогны душы» (16 мая – пад псеўданімам «Максім Беларус»), «Роднае карэнне» (№ 31–34 за 2, 9, 16 жніўня, 5 верасня – пад псеўданімам «Максім Беларус»), «У панскім лесе» (№ 37 за 12 верасня – пад крыптанімам «М.Г.»), «Страхацё» (№ 43 за 24 кастрычніка – пад

⁷ ЦНБ НАН Беларусі. Ф. № 7 «Горэцкий Максим Иванович». Воп. 3. Адз. зах. 19; Воп. 1. Адз. зах. 43.

крыптанімам «М.Г.»⁸, «Красаваў язмін» (№ 39 за 28 верасня – пад крыптанімам «М.Г.»), драматычны абразок «Атрута» (20 лютага, 1 сакавіка – пад псеўданімам «М. Беларус»). Экзэмпляры гэтай газеты з творамі пісьменніка захоўваюцца ў аддзеле рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі.

Сваім сапраўдным прозвішчам «М. Горэцкі», паводле слоў даследчыка Д. Я. Бугаёва, пісьменнік падпісаўся толькі ў кнізе «Рунь», выдадзенай Беларускай выдавецкай таварыствам у Вільні і надрукаванай у віленскай «Друкарні Марціна Кухты» ў 1914 годзе [3, с. 117]. У гэты зборнік, адзіную кнігу Максіма Гарэцкага, выдадзеную ў дарэвалюцыйныя гады, увайшлі мастацкія творы аўтара, якія друкаваліся на старонках «Нашай нівы» (за выключэннем апавядання «Стогны душы»). У фондах ЦНБ НАН Беларусі захоўваюцца шэсць экзэмпляраў зборніка «Рунь» (Вільня, 1914), куды ўвайшлі апавяданні «Рунь», «У лазьні», «Роднае карэньня», «Страхаццё», «Красаваў язмін», «У панскім лесі», «Лірныя сьпевы», «Што яно?», «У чым яго крыўда?», драматычны абразок «Атрута»⁹.

Псеўданімамі на рускай мове («Максим», «Дед Кузьма», «Амстиславский») падпісваліся публікацыі Максіма Гарэцкага ў газеце «Известия Смоленского Совета Рабочих, Солдатских и Крестьянских депутатов» [2, с. 151]. Паводле слоў Галіны Максімаўны Гарэцкай, дачкі пісьменніка, псеўданімам на рускай мове «Амстиславский» М. Гарэцкі карыстаўся, падпісваючы сваю публікацыю ў газеце «Западная коммуна» (1918, № 266) [6, с. 20]. Як вядома, кастрычніцкі падзеі 1917 г. Максім Гарэцкі сустрэў у Смаленску, супрацоўнічаў у гэтай газеце, афіцыйным органе выканкама Саветаў Заходняй вобласці. Газета выходзіла на рускай мове з 24.11 (7.12) 1917 года пад першапачатковай назвай «Известия Смоленского Совета Рабочих, Солдатских и Крестьянских депутатов» (з канца красавіка 1918 г. – «Известия исполнительного комитета Советов Западной области и Смоленского Совета рабочих, солдатских и крестьянских депутатов»; з № 262, лістапад 1918 г., мела назву «Западная коммуна»). У гэтым выданні пад яе першапачатковай назвай «Известия Смоленского Совета Рабочих, Солдатских и Крестьянских депутатов» пісьменнік

⁸ Апавяданні «Роднае карэньне», «Страхаццё» пазней уключаліся ў дзіцячую чытанку «Родны край», складзеную жонкай пісьменніка Л. Гарэцкай. Экзэмпляр захоўваецца ў ЦНБ НАН Беларусі, некалі належыў літоўскаму гісторыку літаратуры і культуры, акадэміку АН ЛітССР Міколасу Біржышку (1882–1962), з экзлібрысам яго бібліятэкі [7].

⁹ Арфаграфія захавана – заўв. аўт.

пад псеўданімам «Дед Кузьма» змяшчаў пераклады сваіх мастацкіх твораў, у тым ліку напісанае яшчэ ў 1916 г. апавяданне «Асілак» (у газеце пад назвай «Легенда о богатыре»), аповесць «За што?» і інш. [3, с. 21]. Дарэчы, такім жа псеўданімам, толькі па-беларуску – «Дзед Кузьма», карыстаўся пісьменнік у штотыднёвай грамадска-палітычнай і літаратурнай газеце «Беларускія ведамасці» (1921, № 1, 2, 4, 15), якая выходзіла ў Вільні, рэдактарам-выдаўцом быў Максім Гарэцкі. Пад гэтым жа псеўданімам апублікаваны творы пісьменніка ў штотыднёвай грамадска-палітычнай і літаратурнай газеце прагрэсіўнага напрамку «Наша думка» (1920, № 2; 1921, № 2, 4, 5, 6, 10, 19). Рэдактарам-выдаўцом быў таксама М. Гарэцкі (1920–1921); выйшла ўсяго 27 нумароў, потым газета была забаронена польскімі ўладамі.

У жніўні 1918 года Максім Гарэцкі працаваў у газеце «Звязда» («Зьвязда»), рэдакцыя якой спачатку пераехала ў Мінск, а потым, у сувязі са стварэннем Літоўска-Беларускай рэспублікі, у Вільню. На працу ў гэтай газеце пісьменніка запрасіў Вільгельм Кнорын, адзін з тагачасных кіраўнікоў беларускіх камуністаў. Так у пачатку 1919 года Гарэцкі апынуўся ў Мінску. Хутка, у лютым, ствараецца аб'яднаная Літоўска-Беларуская рэспубліка са сталіцай у Вільні, «Звязда» становіцца цэнтральным органам Кампартыі Літвы і Беларусі. Максім Гарэцкі разам з іншымі супрацоўнікамі газеты пераязджае ў Вільню.

У газеце «Звязда» (№ 37, 12 лютага 1928 г.) упершыню былі апублікаваны апавяданні М. Гарэцкага «Фельчар Плакун» і «Кіслая крыніца» за подпісам «М.Г.», якія былі ўключаны ў кнігу «Сібірскія абразкі». Асобным выданнем гэта кніга, якая змясціла ў сабе звыш сарака твораў пісьменніка, ніколі не выходзіла [4, с. 501].

На старонках мінскіх часопісаў «Чырвоная Беларусь», «Маладняк» друкаваліся апавяданні Максіма Гарэцкага, якія ўвайшлі ў зборнік «Люстра дзён». Кніга была напісана ў 1929 годзе, але асобным выданнем не выходзіла. Гэты зборнік аўтар меркаваў выдаць пад псеўданімам «Мізэрыус Монус». Пры жыцці пісьменніка ў перыядычным друку змяшчалася апавяданне «Прастуда містэра Рамзая», якое ўваходзіла ў зборнік «Люстра дзён». Яно друкавалася пад загалоўкам «У Палястыне» ў часопісе Беларускага дзяржаўнага выдавецтва «Чырвоная Беларусь» (№ 2, 1930 г., 25 студзеня) за подпісам «Апавяданьне М. Гарэцкага».

Сваім сапраўдным прозвішчам «М. Горэцкі» пісьменнік падпісваў публікацыі ў мінскім палітычным і літаратурным тыднёвіку «Вольная Беларусь». Гэта апавяданні «Генэрал» (1918, № 17, 12 мая), «Маці» (1918, № 27, 4 жніўня), «Зіма» (1918, № 22–23, 23 чэрвеня; № 24,

30 чэрвеня). Апавяданне «Габрыелевы аллеі», прысвечанае «Брату Гаўрыку»¹⁰, апублікавана ў газеце «Вольная Беларусь» (1918, № 6, 24 лютага) за подпісам «М. Гарэцкі». Такім жа подпісам – «Максім Гарэцкі», «М. Гарэцкі» – пісьменнік карыстаўся, падпісваючы ўпершыню апублікаваныя апавяданні ў віленскім тыднёвым часопісе «Беларускі звон» за 1922 год¹¹: «Прафэсар» (№ 4(29), 17 лютага), «Сасна» (№ 5(30), 24 лютага), «У панскай кухні. Успаміны» (№ 9(34), 25 сакавіка; № 10 (працяг), 1 красавіка), «Еду дамой» (№ 14(39), 4 ліпеня); урывак з апоўвасці «За што?» (№ 19(44), 15 верасня, за подпісам «Максім Гарэцкі»). У газеце пісьменнік карыстаўся рэдкімі псеўданімамі «Кузьмянкоў» («Дурная галава». 1922, № 28(53), 21 кастрычніка; псеўданім, магчыма, з’яўляецца вытворным ад «Дзед Кузьма») і крыптанімам «Я.С.» («Усебеларускі зъезд 1917-га году». 1922, № 17(42)).

Дарэчы, у газеце «Беларускі звон» змешчана нататка ад рэдакцыі, у якой паведамляецца, што «па фальшыўкаму даносу быў арыштаваны 1-га верасня г.г. у Маскве студэнт Пятроўска-Разумоўскай Акадэміі Гаўрыла Гарэцкі (брат Максіма Гарэцкага). Яго пасадзілі ў вострог ГПУ і абвінавацілі з прычыны культурнай беларускай работы ў пяціхгадовай супроць-савецкай дзеяльнасці. | Ганна Гарэцкая, родная сястра, студэнтка Зоотэхнічнага інстытуту, клапацячыся аб вызваленні брата, дужа растроеная была 15-га верасня сапхнулася няўважнаю трамвайнаю таўпою на Лубянцы з плашчадкі трамваю і дастала, упаўшы, сур’ёзныя раны. 19-га верасня, на 19-м годзе жыцця памёрла ў бальніцы... Пахавалі сваю дарагую таварышку маскоўскія студэнты-беларусы ў Галовінскім манастыры пры царкве... Дазволу вывезці цела на бацькаўшчыну не далі... | Гаўрылу Гарэцкага спачатку хацелі высласць за межы Савецкай Расеі, але пасля дапытаў у Менжынскага, намесніка Дзяржынскага, выпусцілі на волю. | Рэдакцыя “Беларускага звону” выказвае глыбокі жал з прычыны трагічнай сьмерці Ганны Гарэцкай і спачуваньне ў горы яе бацькоў і братоў»¹²[1].

У віленскі перыяд сваёй творчай біяграфіі Максім Гарэцкі шмат друкаваўся на старонках газет «Наша будучыня» (пад псеўданімам

¹⁰ Пад загалоўкам «Габрыелевы аллеі» прысвечэнне – «Брату Гаўрыку», роднаму брату пісьменніка Гаўрыла Іванавічу Гарэцкаму.

¹¹ «Беларускі звон» – штотыднёвая грамадска-палітычная і літаратурная газета нацыянальна-дэмакратычнага кірунку, якая выходзіла ў Вільні (22.03.1921–16.05.1921, 18.08.1921–24.02.1923). У фондах аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі захоўваецца падшыўка нумароў газеты за 1922 г.

¹² Арфаграфія захавана (заўвага аўт.).

«А. Мсціслаўскі» – урывак драмы «Жарты пана Пісарэвіча». 1922, № 1), «Беларускія ведамасці», заснавальнікам і рэдактарам якой быў на працягу 1921–1922 гадоў. У гэты перыяд з-пад яго пяра выйшла шмат апавяданняў і публіцыстычных артыкулаў. Пад псеўданімамі «Дзед Кузьма» і «А. Мсціслаўскі», а таксама і пад уласным прозвішчам былі апублікаваны вострапраблемныя артыкулы ў газеце «Беларускія ведамасці». За подпісам «А. Мсціслаўскі» былі надрукаваны «Эндэцкія выкрутасы» (1921, № 1, 14 верасня), «Беларускі касцёл» (1921, № 2, 19 верасня), «Ніколі гэтаму ня бываць!» (1921, № 4, 3 кастрычніка), палітычны агляд «Беларуска-польскія адносіны» (1921, № 6, 17 кастрычніка), «Гдзе есць беларускасць або нашы маленькія жаданні»¹³ (1921, № 8, 31 кастрычніка), «Варожая беларуская агітацыя» (1921, № 12–13, 9 снежня, у раздзеле газеты «Агляд друку»). У гэтым жа перыядычным выданні пад псеўданімам «Дзед Кузьма» змешчаны публікацыі «Аб беларускай мове ў школе» (1921, № 1, 14 верасня), «Важны фронт» (1921, № 2, 19 верасня), «Беларусы, бярыцеся за грамадскую работу» (1921, № 4, 3 кастрычніка, у раздзеле «Палітычны агляд»), «Падбукторываньне» (1921, № 16, 25 снежня, у раздзеле «Апошнія навіны»). Пад рэдкім псеўданімам «М. Мышка» апублікаваны дзве заметкі: «Вялейскі павет» і «Вёска Доўгае Вялейскага павету» (1921, № 10, 14 лістапада, у раздзеле «Карэспандэнцыя»).

Сапраўдным прозвішчам «Максім Гарэцкі» пісьменнік падпісаўся пад сваімі апавяданнямі ў наступных нумарах газеты «Беларускія ведамасці»: «Чутас над возерам» (1922, № 1, 1 студня), «У 1920 годзе» (1921, № 1, 14 верасня), «Самае кароткае апавяданьне» (1921, № 4, 3 кастрычніка), «Паншчына» (1921, № 5, 10 кастрычніка), «Гутарка аб кладзе» (1921, № 6, 17 кастрычніка), «Страшная музыкава песня» (1921, № 9, 7 лістапада), «Дурны вучыцель» (1921, № 14, 14 снежня), «Апостал» (1921, № 16, 25 снежня). У гэтай жа газеце змяшчаецца публікацыя М. Гарэцкага «Беларускі гістарычны календар» пад крыптанімам «М.Г.» (1922, № 1, 1 студня)¹⁴.

Рэдкі подпіс М. Гарэцкага «Псэўдонім» быў выяўлены ў віленскай газеце радыкальнага кірунку «Вольны сцяг» (05.06–25.10.1923), якая выходзіла на беларускай мове. У гэтым выданні М. Гарэцкі ўпершыню змясціў драматычны абразок «Чырвоныя ружы» («*Чырвоныя розы*», 1923, № 12, 13, 26 і 28 верасня). Апублікаваны ён быў ва ўрыўках з рэдкім подпісам пісьменніка «Псэўдонім».

¹³ Арфаграфія захавана (заўвага аўт.).

¹⁴ Пералічаныя газеты захоўваюцца ў фондах ЦНБ НАН Беларусі.

Больш раннія публікацыі Максіма Гарэцкага змяшчаліся ў віленскай газеце дэмакратычнага кірунку «Беларуская думка», якая выходзіла з 28 красавіка да 27 ліпеня 1919 года на беларускай мове. На яе старонках упершыню было надрукавана апавяданне пісьменніка «Панская сучка» (1919, № 20–23), падпісанае крыптанімам «М.Г.» Дарэчы, пад другой назвай «Сука магната» апавяданне друкавалася на рускай мове ў газеце «Известия исполнительного комитета Советов Западной области и Смоленского Совета рабочих, солдатских и крестьянских депутатов» (1918, № 9(37)), дзе М. Гарэцкі супрацоўнічаў у першыя паслярэвалюцыйныя гады.

У «Беларускай думцы» пад крыптанімам «М.Г.» пісьменнік змясціў свой артыкул «Беларускае драматычнае пісьменства» (1919, № 4, 5), заметку «На ўгодкі па М. Багдановічу» (1919, № 13). Сапраўдным прозвішчам «М. Гарэцкі» былі падпісаны апавяданне «Амерыканец» (1919, № 2, 3) і ўпершыню надрукаваная аповесць «Дзве душы» (1919, № 24–53).

Такім чынам, можна зрабіць выснову, што свае раннія апавяданні М. Гарэцкі падпісваў найбольш характэрнымі ў гэты перыяд псеўданімамі «Беларус», «Максім Беларус», «М. Беларус» і крыптанімамі «М.Б.», «М.Г.», «Г.М.», а пазней уключаў іх у зборнікі, якія выходзілі пад сапраўдным прозвішчам. Трэба заўважыць, што крыптанімам «М.Г.» Максім Гарэцкі карыстаўся ў розныя перыяды сваёй творчасці, а таксама падпісваў ім лісты да родных¹⁵.

На перыяд працы ў смаленскіх газетах былі змешчаны творы пісьменніка пад псеўданімам «Дед Кузьма» (верагодна, паходзіць ад імя дзеда пісьменніка). У творах М. Гарэцкага пад гэтым псеўданімам гаворка ідзе ад імя старога чалавека, разважлівага, умудронага вялікім жыццёвым вопытам. Яскравым прыкладам з'яўляюцца аповесць «За што?» (упершыню надрукаваная на рускай мове ў газеце «Известия Смоленского Совета Рабочих, Солдатских и Крестьянских депутатов». 1918, 1 мая), артыкул «Будем жить» («Известия...» 1918, 2 сакавіка) [5, с. 38].

Апошнім псеўданімам у творчасці М. Гарэцкага з'яўляецца «Мацей Мышка». Імем галоўнага героя рамана «Віленскія камунары» быў падпісаны рукапісны варыянт гэтага твора¹⁶. Гэты дакумент быў

¹⁵ ЦНБ НАН Беларусі. Ф. № 7 «Горетский Максим Иванович». Воп. 3.

¹⁶ Пасля завяршэння працы раман «Віленскія камунары» быў пасланы М. Гарэцкім у Дзяржаўнае выдавецтва Беларусі (1933/1934 гг.). У 1935 г. рускі варыянт гэтага твора быў адпраўлены ў Маскву. Аднак пры жыцці аўтара ні адзін з варыянтаў свету не пабачыў. Упершыню раман «Віленскія камунары» апублікаваны ў часопісе «Полымя» (1963, № 3, 4).

упершыню выяўлены ў 1961 годзе супрацоўнікамі Цэнтральнай бібліятэкі АН Літоўскай ССР (дзякуючы намаганням Леанілы Усці-наўны Чарняўскай-Гарэцкай (1893–1976), жонкі пісьменніка).

Такім чынам, у творчасці Максіма Гарэцкага налічваецца звыш дваццаці псеўданімаў. Такая іх колькасць найперш звязана з тым, што пісьменнік шмат друкаваўся на старонках перыядычных выданняў. Яго публікацыі маглі стаяць побач на адной газетнай паласе, але раней не дазвалялася, каб у адной газеце друкаваліся розныя матэрыялы аднаго аўтара, ды яшчэ пад адным прозвішчам. Па-другое, росквіт мова-творчасці па стварэнні псеўданімаў у Беларусі прыпадае менавіта на 20–30-я гады XX стагоддзя, таму сярод маладой творчай інтэлігенцыі таго перыяду лічылася арыгінальным мець абавязкова псеўданім. Прынамсі, некаторыя аматары мелі дзясяткі і нават сотні такіх най-менняў: Самуіл Плаўнік (*Змітрок Бядуля*) меў іх трыццаць восем, Іван Луцэвіч (*Янка Купала*) – сорок чатыры, Зміцер Жылуновіч (*Цішка Гартны*) – сто дваццаць адзін [8, с. 208]. На сам рэч прычын узнікнення псеўданімаў мноства, сярод самых распаўсюджаных – цяжкія цензурныя ўмовы і жаданне пазбегнуць ганення.

Вывучэнне псеўданімаў дазваляе дакладна ўявіць асобу аўтара і глыбей зразумець яго творчасць.

Спіс крыніц

1. «Беларускі звон»: тыднёвая часопісь. – Вільня: Друк. Вілен. выд-ва, 1922. – № 29(54).
2. Беларускія пісьменнікі: бібліягр. слоўнік: у 6 т. / АН Рэсп. Беларусь. Ін-т літ-ры імя Я. Купалы, Беларус. энцыкл.; пад рэд. А. В. Мальдзіса. – Мінск: БелЭн, 1993. – Т. 2: Верабей – Іваноў. – 541 с.
3. Бугаёў, Д. Я. Максім Гарэцкі / Д. Я. Бугаёў. – Мінск: Беларус. навука, 2003. – 237, [2] с.
4. Гарэцкі М. І. Выбраныя творы: у 2 т. / М. Гарэцкі; [рэдкал.: Д. Я. Бугаёў і інш.]. – Мінск: Маст. літ., 1973. – Т. 1: Апавяданні і драматычныя абразкі / [уклад.: Д. Бугаёў, Ю. Пшыркоў; уступ. арт. і камент. Д. Бугаёва]. – 509, [1] с.
5. Голуб, Т. С. У пошуках сапраўднага імя / Т. С. Голуб // Беларуская мова і літаратура ў школе: штомес. навуц.-метад. час. – Мінск: Полымя, 1988. – № 2. – С. 37–42.
6. Саламевіч, Я. Слоўнік беларускіх псеўданімаў і крыптанімаў (XVI–XX стст.) / Я. Саламевіч. – Мінск: Маст. літ., 1983. – 207 с.

7. Родны край: Трэця і чацвертая пасля лемангара кніжка да чытання / склад. Л. Гарэцкая. – Вільнюс: Друк. Вілен. выд-ва, 1921. – 208 с.

8. Шур, В. 3 гісторыі ўтварэння і паходжання беларускіх псеўданімаў / В. Шур // Полымя. – 2004. – № 8(898), жнівень. – С. 207–214.

Алена Ермалінская,
Ірына Чарняўская
(Мінск)

ПЕДАГАГІЧНАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ МАКСІМА ГАРЭЦКАГА

У 1919 годзе Максім Гарэцкі пераехаў у Мінск для працы ў газеце «Звязда» па запрашэнні В. Кнорына. Неўзабаве рэдакцыя перабіраецца ў Вільню, пераязджае і Максім Гарэцкі. На гады знаходжання ў Вільні прыпадае плённая навукова-педагагічная праца Гарэцкага. На той час ён ужо быў вядомым пісьменнікам. Пабачыў свет і атрымаў прызнанне зборнік яго аповяданняў «Рунь». Малады пісьменнік прайшоў франтавымі дарогамі Першай сусветнай вайны, быў паранены, а ў яго рукапісах ляжалі дзённікавыя запісы, зробленыя ў акапах, у перапынках паміж баямі. Запісы, якія будуць пакладзены ў аснову кнігі «На імперыялістычнай вайне». Ужо былі напісаны і сталі неад’емнай часткай духоўнага жыцця беларускай інтэлігенцыі артыкулы М. Гарэцкага «Наш тэатр» і «Развагі і думкі» – праграма беларускага Адраджэння.

Пасля раптоўнага захопу горада польскімі войскамі Гарэцкі вымушаны застацца ў Вільні. Калі 1 чэрвеня 1919 года ў Вільні адкрылася Першая Беларуская гімназія, у якой усе прадметы выкладаліся па-беларуску, вельмі ўзрадаваўся. У Вільні выкладаў на беларускіх настаўніцкіх курсах і ў Віленскай беларускай гімназіі. «Увесь час жыла ў ім прага дзейнасці: літаратурнай, грамадскай і педагагічнай. Вялікія спадзяванні М. Гарэцкі ўскладаў на моладзь, да яе і звяртаўся ён з палымянымі словамі. Пісьменнік, педагог, ён добра разумеў, што грамадзянскія пачуцці трэба выходзіць у людзей з маленства, каб разам з гукамі матчынай песні, а потым праз кнігу пранікаліся яны любоўю да роднага краю» [2]. Менавіта таму так зацікавіўся пісьменнік весткай аб тым, што настаўніца Л. Чарняўская рыхтуе да выдання чытанку для школьнікаў «Родны край».